

PARANIN HAYATIMIZDAKİ YERİ VE GÜNLÜK İLİŞKİLERİMİZE ETKİSİ

Ecrin İrem Gültop¹

GİRİŞ

Günlük hayatta sürekli elden ele dolaşan paranın kaynağı nereden geliyor? Bugün kullandığımız para sözcüğünü kaç yıldır kullanıyoruz? Bu küçük şey günlük hayatımızda bize ne yaptırıyor veya nelere maal oluyor? Zihnimize bu sorulara benzer başka sorular da oluşabilir ve bu soruları sesli düşünmeye başladığımızda kimisine cevap bulabilirken kiminin cevapsız kaldığını görebiliriz. Tüm bu soruların hepsinden önce ‘para’nın ne olduğunu anlamak gerekir. Sözlüklerdeki ‘para’nın tanımı ile gerçekliği arasındaki ilişkiyi böylece sorgulayarak bulabiliriz. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’ne göre ‘para’ sözcüğünün üç farklı anlamı vardır. Buna göre para, (1.)Devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit; (2.) Kazanç; (3.) Kuruşun kırkta biri. Bu üç tanımlama da sorduğumuz ilk üç sorunun cevabını verme konusunda yetersizdir. Bu tanımlara baktığımızda paranın alım gücü üzerine olduğunu görürüz. Peki ne zamandan beri bu materyal bu işleve sahiptir ve bunun karşılığında kullanılan kelime her zaman ‘para’ kelimesi miydi?

Bugün neredeyse uğruna yaşadığımız paranın tarihi, yaklaşık 4000 yıl öncesine kadar uzanıyor ve zaman içinde farklı formlarda ortaya çıkıyor. Milattan önce 7. yüzyıla kadar insanlar ticarete değiş tokuş yaparlardı ve değiş tokuş yaptıkları şeylerin arasında sığır, taş gib taşınması zor olan şeyler vardı. Lidya’lılar milattan önce 7. yüzyılda ticarete kullanılacak ve kolay taşınabilir bir değiş tokuş aracı olan parayı bulmuşlardır. O zamanki paralara sikke adı verilmiştir (Anadolu Uygarlıkları, t.y.). “Ağırlığı önceden ayarlanmış, üzerinde darbedip tedavüle çıkaran ve istendiğinde geri almayı taahhüt eden devletin, hükümdarın ya da resmî otoritenin simge veya yazısının yer aldığı madenî para türüdür.” (Tekin, 2009: 179). Devletin damgasını taşıdığı ve belli ölçüsü olduğundan alışverişte kolaylık ve itimat sağlar (Türkçe Bilgi, t.y.). Tüm bu özelliklere baktığımızda bugün kullanmakta olduğumuz madeni paraların bir tür sikke olduğunu söyleyebiliriz.

Nişanyan Çağdaş Türkçenin Etimolojisi Sözlüğü’ne göre ‘para’ Osmanlı Devleti’nde 16. yy veya daha önce çıkarılan, akçeden büyük gümüş sikke olarak ifade edilmektedir. Sözlüğe göre Farsça ödül, para anlamındaki *pāre* پاره kelimesinden gelmektedir. Para sözcüğünden önce dinar, dirhem, sikke, akçe, kâime gibi terimler kullanılmıştır. “Farsça ‘pāre’den gelen kelime genel olarak bütün ödeme araçlarını ifade eden bir genişlik kazanmıştır.” (Akyıldız, 2007: 163).

¹ 6. Sınıf Öğrencisi, Beşiktaş Bilim ve Sanat Merkezi

Bugün ‘para’ olarak adlandırdığımız alış-veriş aracı geçmişte farklı adlarla anılmış olsa da her zaman üretim ve tüketim zincirinde önemli bir rol oynamıştır. “İnsan ihtiyaçları, istekleri ve arzuları tüketim olgusunun ardında yatan itici güçlerdir.” (İslamoğlu ve Altunışık, 2013; aktaran Dal, 2017: 2). Günümüz modern toplumlarında itici güçler olan ihtiyaç, istek ve arzulardan daha çok istek ve arzu kısmı baskın çıkmaktadır. Yani, günümüz tüketim kültürü ihtiyaca değil istek ve arzuya dayanır. Dolayısıyla insanlar istek ve arzularının tutkusuyla alışveriş yapmaya meyillidir.

“Tüketim; ekonomik, toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olgudur ve yeni dünyanın bir ideolojisi olarak kabul edilmektedir. Tüketimi sadece bireysel bir faaliyet olarak yorumlamamak gerekir. Tüketimin sosyal yönü de üzerinde durulması gereken bir konudur. Tüketime çeşitli övgüler ve eleştiriler yöneltilmektedir.” (Dal, 2017: 2). Bu övgü ve eleştiriler öznel yargılar olabildiği gibi nesnel yargılar da olabilmektedir. Ancak hepsinin temelinde yatan tüketim tutkusu yeni dünya ideolojisinde insanların duygularına ve sosyal ilişkilerine de etki etmektedir. Bu etkinleri yakın çevremizde gözlemleyebileceğimiz gibi, daha çarpıcı örneklerine gazete ve internet haberlerinde rastlayabiliriz.

Paranın Duygulara Etkisi

Her ne kadar duygu ve para kelimeleri iki uzak kavram gibi görünse de para kelimesinin içinde tüm duygular gizlidir: mutluluk, hüznün, öfke, hırs, açlık, tokluk... Bu duygular pek çok açıdan dolaylı yollarla para ile ilişkili olabilir. Burada belirleyici olan kişinin içinde bulunduğu durumdur. Örneğin, yoklukla savaşıyor bazı insanlar veya ülkelere karşı olarak varlık içinde olanları ele alalım. İki farklı kesimden insanlara ‘Para nedir?’ diye sorduğumuzda içinde buldukları refah seviyesine bağlı olarak farklı yanıtlar alabiliriz. Para deyince bir zengin aklına gelenle fakirin aklına gelen aynı olmayabilir veya bir çocuk ile yetişkin birinin. Bunun nedeni aradaki yaş, deneyim ve gelir farkı olabilir. Tüm bunların ötesinde ‘para’ kavramına nasıl baktıkları da önemlidir. Aslında paranın bu kadar önemli olma nedeni günümüzde paranın zor kazanılıyor olması ve bazı duyguların parayla alınabilecek olduğu anlayışı olabilir: moda olan bir kazağı alınca mutlu olacağını ya da çok parası olunca çok arkadaşının olacağını düşünmek.

Para ve Sosyal İlişkiler

Uludağ Sözlük’te ‘Para deyince akla gelenler’ başlığındaki girdileri (entry) incelediğimizde öne çıkan bazı kavramlar şöyledir: araba, Benjamin Franklin, açılan kapılar, elimin kırı, Napolyon, bağış/yardım, banka, huzur, parasızlık, mutlu bir hayat. Bu kavramların büyük bir kısmı paranın alım gücüne yöneliktir: araba, banka gibi. Kimisi de para kavramı ile özdeşleştirilen önemli tarihi kişiliklerdir: Benjamin Franklin, Napolyon. Para sayesinde elde edilebilecek olanlar ise *açılan kapılar*, *huzur* ve *mutlu bir hayat* gibi ifadelerle gösterilmiştir.

Paranın mutlu bir hayat getireceği ya da getirmeyeceği her zaman tartışılan bir konudur. Bazı atasözlerinde paranın mutluluk getirmeyeceği ifade edilirken (*Para ile saadet olmaz.*) bazısı da para ile pek çok şeyin elde edileceğini ifade eder (*Parayı veren düdüğü çalar.*). Atasözlerinde de böyle ikililikler varken ilişkilerde paranın rolü nasıl olabilir? “TIME Dergisi bini aşkın evli ve 25 yaş üzeri çiftli ilişkileri ve para

arasındaki ilişkiyi sordu. Araştırmada, eşlerin yüzde 4'ünün yatırım stratejisi, yüzde 14'ünün cimrilik, yüzde 18'inin kredi kartı harcamaları ve yüzde 32'sinin ise gereksiz harcamalar yüzünden tartıştıkları ortaya çıktı. Ankete katılan kadınların yüzde 19'u kocalarının çok cimri olduğundan ve fazla para kazanmamasından rahatsız olduğunu, erkeklerin yüzde 21'i ise eşlerinin gereksiz harcamalarından ve bütçe planlamasına uymamasından şikayetçi olduğunu söyledi. Kişisel harcamaların yönetimi konusunda ise, kadınların yüzde 68'i kendini bu konuda yetkin görürken, erkeklerde bu oran yüzde 78 düzeyine kadar çıkıyor.” (Mynet, 2014). Yapılan araştırmada eşlerin para harcama konusundaki farklı tutumlarının ilişkilerinde birbirlerini cimri ya da savurgan olarak adlandırdıklarını görebiliriz. Ancak araştırmada bu adlandırmanın ilişkiyi nasıl etkilediği üzerinde durulmamıştır.

İnsan ilişkilerinde paradan kaynaklı çatışmalar olabilmekte bazen bu çatışmalar kötü bir sonla bitebilmektedir. Bir haber kaynağına göre iki kuzen aynı kişiye gülü satmak istedi ancak vatandaş 35 lira vererek gülü kuzenlerden birinden aldı. Bunun üzerine diğer kuzen "O gülü ben satacaktım para benim hakkım, çabuk parayı bana ver" diyerek tartışmayı başlattı. Aralarındaki bu kavga uzayınca parayı vermek istemeyen kuzen diğer kuzenini bıçaklıyor (Ahaber, 2019). Buna benzer başka bir olay da İstanbul Beylikdüzü'nde bir halk otobüsünün lastiği patlayınca yolcularını indiren şoför ile parasını alıp gitmek isteyen anne-oğul arasında ortaya çıkan kavgayla yaşanıyor. Yolcu kadın, bozuk para kısmından 2,5 TL'sini almaya çalıştığı sırada şoför otobüsün kapılarını kapatarak duruma engel olmak isteyen çocuğun kolunu kapıya sıkıştırıyor. Çevredekilerin yardımıyla kurtarılan çocuk ve anne otobüs şoföründen şikayetçi oluyorlar (Milliyet, 2019). Her iki haberde de problemin çıkış noktası para olarak görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Tarihte ilk kez Lidyalıların kullandığı bilinen para MÖ 7. yüz yıldan günümüze kadar farklı formlardan geçerek farklı adlandırmalar olarak günümüze kadar gelmiştir. Arada bazı değişikliklere uğrasa da temel işlevi olan 'satın alma' olgusunu hiçbir zaman bitirmemiştir. Bir şeyi 'satın alabilme' olgusu insanların gözünde bir güç elde etme olarak görülmektedir. Bu güç kimileri tarafından iyi amaçlarla kullanılırken kimileri tarafından da kötü amaçlarla kullanılmıştır. Bugün paranın getirdiği bazı olumsuz olduğu düşünülen algıların suçu hep Lidyalılara yüklenmiştir. Para kavramının getirdiği bu olumsuz algıların sorumlusu Lidyalılar değil paraya bu algıları yükleyen toplum olabilir mi? Çünkü günümüz toplumunda paraya gereğinden fazla değer veriliyor ve çoğu zaman para insan ilişkilerinden üstün tutuluyor. Hatta çoğu zaman mutluluğun ölçütü bile olabiliyor: az bir para bulunca seviniyor parasız kalınca da hemen üzülmüyoruz. Sonuç olarak değerli bir materyal olan para insanların duyguları ve ilişkileri üzerinde pek çok etkiye sahip olabiliyor. Önemli olan oluşabilecek bu zararlı etkileri kontrol edebilmektir.

KAYNAKÇA

Ahaber (2019). 35 TL İçin Kuzenini Öldürdü. Erişim Adresi: <https://www.ahaber.com.tr/video/yasam-videolari/35-tl-yuzunden-oldurdugu-kuzenin-goruntulerini-cekmis-kan-donduran-olay-video>(erişim tarihi: 8.12.19-15.50)

- Akyıldız, A. (2007). Para. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/para> Erişim Tarihi: 24.12.2019 - 17.38
- Anadolu uygarlıkları (t.y.). Para İlk Ne İçin Kullanıldı? Erişim adresi: <http://www.anadoluuygarliklari.com/lidya/paranin-ilk-defa-kullanilmasi/> (erişim tarihi:17.12.19 20.34)
- Arkeofili (2019). Geçmişten Günümüze Para. Erişim Tarihi: <https://arkeofili.com/gecmisten-gunumuze-para/> (Erişim Tarihi:8.12.2019-12.06)
- Dal, N. E. (2017). Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.9, Sayı.19 ,s. 1-21.
- Etimoloji Türkçe (t.y.). Para. Erişim Tarihi: <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/para>(Erişim Tarihi: 8.12.2019-12.13)
- Milliyet (2019). Şoför İle Yolu Arasındaki Para Kavgası. Erişim Tarihi: <http://www.milliyet.com.tr/gundem/soforu-ile-yolcu-arasinda-ilginc-para-kavgasi-6072229>(Erişim Tarihi: 27.12.19 -17.05)
- Mynet (2014). Evliliklerde Temel Tartışma Konusu Para. Erişim Adresi: <https://www.mynet.com/evliliklerde-temel-tartisma-konusu-para-23245-mykadin> (Erişim Tarihi: 8.12.19-15.39)
- Nişanyan Sözlük (t.y.). Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. <https://www.nisanyansozluk.com/?k=para> Erişim Tarihi: 24.12.2019 - 17.40)
- Tekin, O. (2009). Sikke. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikke> Erişim Tarihi (27.12.2019 - 17.02)
- Türkçe Bilgi. (t.y.). Sikke. <https://www.turkcebilgi.com/sikke>(Erişim Tarihi: 27.12.19-16.54)
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 26.11.2019 - 17.23).
- Uludağ sözlük (t.y.). Para Deyince Aklımıza Gelenler. <https://www.uludagsozluk.com/k/para-denince-akla-gelenler/> (Erişim Tarihi: 8.12.19-15.24)